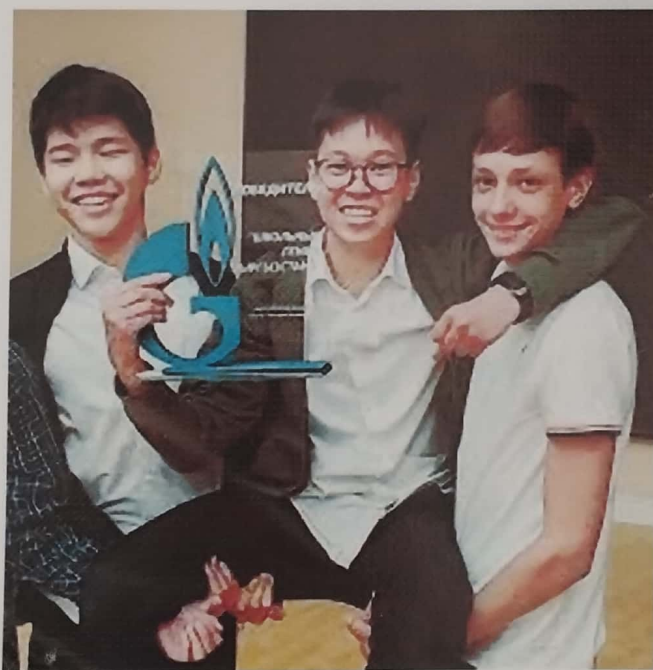

Балдар менен ИШТӨӨ

Кл.жет.: Дөөлөтбаева Г.К.

БЕКИТЕМИН

Мектеп директору:

Атаев Б.С.

Балдар жааматы менен иштөөнүн

окуу жылдык планы

1. Балдар жааматын уюштуруу жана чыңдоо.
2. Ата Мекенди сүйүүгө, айлана – чөйрөнү сактоого тарбиялоо.
3. Улууларга, ата – энесине, мугалимдерге жана досторуна жакшы мамиледе болууга тарбиялоо.
4. Мектеп жана анын тартибин жана милдеттерин сыйлоого тарбиялоо.
5. Окууга, жакшы жүрүм – турумга жана көрсөтүүгө тарбиялоо.
6. Баштаган ишин аягына чыгарууга тарбиялоо.
7. Мектеп ичинде жана сыртында окуучулук милдеттерин сактоо.

№	Иш – чаралар	Мөөнөтү	Жооптуу	Формасы
1.	Жаамат деген эмне?	сентябрь	Кл. жет.	Класстык саат
2.	Башка элдин жана кыргыздардын маданияты, адептик нарктуулугу.	октябрь	Балдар жааматы	Сабак - баян
3.	Коомдун, мамлекеттин, Ата Мекендин алдында адамдын атуулдук милдеттери.	ноябрь	Кл. жет. Балдар жааматы	Аңгем-шүү
4.	Эркек балдар үчүн өспүрүм курактагы денеге кам көрүү гигиенасы.	жыл бою	Балдар жааматы	Класстык саат
5.	Эр эмгегин жер жебейт.	январь	Кл. жет. Балдар жааматы	Сабак – презент.
6.	Кооптуу жүрүм – турумдун зыяндуулугу.	февраль	Балдар жааматы	Тарбиялык саат
7.	Уул адеби менен урматтоо, кыз адеби менен кымбат.	март	Балдар жааматы	Тарбиялык саат
8.	Чегүү керекпи же жокпу – өзүң бил!	апрель	Балдар жааматы	Сабак - диспут
9.	Спорт, ден – соолук, сулуулук – биздин эң жакын досубуз.	май	Балдар жааматы	Спорттук таймаш

Уул балага карата тыюулар

Айрым тыюулардын тикеден – тике уул балдарга же кыздарга тиешелүү экендигин унутууга болбойт. Маселен, эркек бала жүккө отурбайт, келинчеги сепсиз келет деп коюшат. Ал эми жаздыкка отурса артына сыздоок чыгат деп айтышат. Баланы боюңду карыштаба, боюң өспөй калат деп эскертишет.

Жоокерчилик замандарда “Балаңын акылы жок болсо да, бою узун болсун” деген сөз чыккан. Чыйратып жаткан аркандын алдынан өтпөйт, бою өспөй кыска болуп калат деген тыюу ошол замандарда пайда болушу мүмкүн. Андай ишеним бирөөнүн бутун тебелеген балага да тиешелүү. Найза сунуп, кылыч чапкан согушта узун бойдун артыкчылыгы бардыгына шек жок. Анткен менен “Теректей бой бергенче, теменедей акыл берсин” деп, адамдын акылы, өнөрү жогору коюлган.

Бою өтө эле узарып кеткен өспүрүмдү нан жапкан жеңче менен үч жолу башына чаап, ырымдап койгон. Эркек баланын кашына осмо койбойт, багы көгөрбөй калат деп тыят. Элдик ишеним боюнча, уул балага осмо койсо, кийин ал түрмөгө түшөт имиш же дагы бир жаман иштерге туш болот экен. Эгер кыздар жаш баланын кашына ойноп жатып осмо коюп коюшса, ал баланын башын үч жолу тандырга тыгып ырымдап кайтарат.

Балага тыюу салган ырымдардын бири – бул тагасына кол тийгизбөө. Тагасын ургандын колу калтырап калат деген ишеним бар. Элде жигиттин үч журту – ата журту, тага журту, кайын журту болот деп айтылат.

Жогорудагы ишеним эненин төркүндөрүнө - тага журтка болгон сыйды, урматты билдирип турат. Эненин төркүндөрүн сыйлоо – бул энени сыйлоо дегендик эмеспи. Мындай сыйдын жообу – бул тага журттун жээнге карата болгон мамилеси.

Кыздын балдарын анын төркүндөрү өзгөчө кадырлашкан. Жээн жерде отурбайт, антсе тагасы кембагал болуп калат дешкен. Тага журтунан жээни каалаган нерсесин сурап алууга укуктуу болгон. Ошол себептүү “Жээн келгенче жети бөрү келсин” деген сөз чыккан.

КЕЛЕЧЕКТЕГИ УУЛУМА АЙТКЫМ КЕЛГЕН 48 ЭРЕЖЕ.

1. Бул жашоо сыноолордон турат, сынактан өзүңдү сындырба.
2. Кандай кыйынчылык болбосун, сабыр кыл! Сабыр кылсаң сен баарын жеңип чыгасың.
3. Сен да чоңойосуң, келечекте сени Сүйүнүч, көз жаш, өйдө ылдый тагдыр күтөт. Бул сени коркутуу эмес. "бардыгына даяр бол" деген сөз
4. Билип жүр: бул дүйнөдө сага эң жакын адам: Эне! Эне! Эне! андан кийин ата.
5. Бир нерсени баштардан мурда, же сапарга чыгардан мурда, биринчи Ата-энеңден бата ал. Ошондо сенин жолуң ачык, шыдыр болот.
6. Канчалык бизден алыс жака барсаңда, мен сени үйдө күтөм.
7. Туугандарың менен эч качан мамилени үзбө.
8. Кошуналар менен жакшы мамиледе бол.
9. Картаң Апалардын, ак сакал Аталардын сөздөрүн көп ук. Алардын сөзүндө бир кылымдык алтын насаат жатат.
10. Улуулар менен мойнуңду ийип учурашып жүр.
11. Тышкы келбет, байлык жана буюм сени эч качан бактылуу кылбайт.
12. Бактылуукту көчөдөн эмес, үй-бүлөөдөн изде.
13. Өзүңдүн карындаш эжеңе каалабаган нерсени башка бирөөнүн кызына да каалаба.
14. Эркек болсоң да намысыңды бек сакта.
15. Айымдар бузуккулук кылыш үчүн жаралган эмес, тескеринче күнөө иштерден сактаныш үчүн жаралган. Ошонтуктан никесиз аларга жолобо.
16. Бирөөнүн убалына кала көрбө.
17. Муктаж адамдан өзүңдүн жардамыңды аяба. Анын жашоосун бул дүйнөдөн жеңилдетсең, ал сенин ахвалыңды оо дүйнөдөн жеңилдетет.
18. Бирөөгө жардам бер, бирок милдет кылба.
19. Эч качан жалган айтпа.
20. Адилеттүү жана Жоопкерчиликтүү бол.
21. Күнөөсү жок адамды күнөөлөгөндөн корк, анткени Аллах аны менен.
22. Роббиңди жана Пайгамбарды тааный бил, динди жакшы өздөштүрө бил.
23. Ислам дини - эрежелерден турат. Эреже менен жашасаң, күнөөсүз да катасыз да болот.
24. Намазыңа бекем бол! Намаз сени тазалыка көндүрөт жана убакытыңды туура колдонгонго үйрөтөт.
25. Куран жана Сүннөттүн жолунда болсоң, анда эч качан адашпайсың.
26. Дайыма жакшы ниетте бол. Ниетиң жакшы болсо, амалдарыңда жакшы болот.
27. Чечкиндүү бол. Улуулардан кеңеш ал, бирок, чечимди өзүң чыгар.

Тарбия завучу: _____

Темасы: «Менин эркин Мекеним – Кыргызстан»

Сабактын максаты: Ата мекенди сүйүүгө жана Ата журту менен сыймыктанууга тарбиялоо, мекенибиздин өнүгүшүнүн негизги жолдоруу тууралуу аңгеме куруу, окуучулардын аң-сезимине жеткирүү.

Сабактын жабдылышы: Кыргызстандын картасы, герб, ГИМН жазылган сүрөттүү, обондуу видео фильм, Мекендин жаратылышын чагылдырган сүрөттөр,

Сабактагы негизги иш-аракеттер:

1. Мекенибиздин жаратылышы, Мамлекетибиздин символдору, элибиздин улут аралык достугу, ынтымагы, түрдүү улуттардын маданияты, үрп-адаты тууралуу окуучулар менен ой бөлүшүү.
2. Мекен тууралуу ыр ырдоо, макалдардын маанисин чечмелөө, жомоктун негизги идеясын айтып берүү.

Сабактын негизги идеясы: Мекенди сүйүү, билим жана тарбия, ынтымак, улут аралык достук, окуудагы ийгилик, чың ден соолук —

Кыргызстандын гүлдөп өсүшүнө кошкон салым экендигин окуучуларга түшүндүрүү.

Сабактын жүрүшү

1. Сабакка балдардын көңүлүн буруп, жакшы маанай тартуулоо.

Көңүлдөрү ачык, кунт коюп отурушат.

2. Кыргызстандын Гимни. Видеодон коюп берет.

Орундарынан туруп, оң колун жүрөгүнүн тушуна коюп, видео менен чогуу ырдашат.

3. Бүгүнкү сабактын максаты:

Балдар! Биз бүгүн «Мекеним — Кыргызстан» деген темада тарбиялык саат өтөбүз. Мекенди сүйүү, анын жаратылышы, символдору, улут аралык достук, окуудагы ийгилик, тартип, тарбия туралуу ой бөлүшөбүз.

Саламатсынарбы, окуучуларым, силерди жаңы окуу жылы, 31 – август – Кыргыз Республикасынын Эгемендүүлүк күнү менен куттуктайм!

Мындан отуз жыл илгери 31-августта легендарлуу парламент Кыргызстандын “Көз карандысыздыгы жөнүндөгү” декларация кабыл алган.

Ошондон тарта Кыргызстан өзүн эркин, эгемен жана көз карандысыз мамлекет деп жарыялаган.

1991-жылы 27-августта Кыргызстандын Жогорку Кеңеши 31-августта кезексиз жыйынга чогулуу боюнча токтомун чыгарган. Ага дейре, 23-августта Кыргызстандын демократиялык күчтөрү Жогорку Кеңештин кезексиз сессиясын чакыруу боюнча кайрылуу менен чыгууга да үлгүргөн эле. Ошентип, 31-августта ал чакырылыштын депутаттары 6-кесексиз сессияга чогулушкан.

Ар бир үй-бүлөгөбекем ден-соолук, бакыт-таалай, ачык асман, тынчтык, токчулук жана бакубат жашоо каалайбыз!

Бийик нарктуу улуу кыргыз элибиз бар,

Береке мол, ажайып кооз жерибиз бар.

Бабалардын кылым кезген мурасы,

Ата-Мекен сенин ыйык демиң бар!

Кыргызстан – жашыл жери, жашыл бакча жергеси,

Жайыт төрү, дан талаасы, сан байлыктын энеси.

Кен казасы, көл сулуусу, тунук суунун атасы,
Ак пейилдин, мартчылыктын, ырыскынын кемеси!

Кыргызстан бизүчүн ыйык Мекен!

Ыйыксын сен, сыймыктанабыз Мекенибиз менен!

Өркүндөй бер Мекеним!

Өлкөбүз тынч болсун, элибиз аман болсун!

Ысык - көлдүн жети Акеси

Ата журттун нукура байлыгы – эл.

Элдин куруп алган коомуна карата мекенибиз нарк алат.

“Элдик” инсандар көбөйсө өлкөбүздүн тагдыры оңго башталат.

Кыргыз мамлекетинин басып өткөн этаптарында окумуштуу В.М.Плоских мамлекетсиз деп белгиленген (XIV-XX кылмда) мезгилде Ысыккөлдүн Акелери жашап өткөн. Алардын баскан жолдору демократиялык мезгилде козголуп, иликтелип жатканы мыйзамдуу көрүнүш, анткени алар элдин мүдөөсүн орундап Аке даражасына татышкан.

Окумуштуу филолог А. Имановдун берүүсүндө кадимки Тилекмат 1840-жылдарда Жыргалаңдын боюндагы чоң жыйында Мойут атаны, Сарт абаны “Аке” деп жүрөлү деп сунуштаганда калың эл түп көтөрө колдоп Мойут токсондон өткөндө, Сарт сексенге караганда Аке аталышат.

1828-жылы дүйнө салган Карганы урпактары Аке атаганына 70-80 жыл “түшпөс бий” атыкканы негиз болот. Баатыр элчи Тилекмат да көзү өткөндөн кийин “Аке” аталганын тана албайбыз. Элдик болуштар Садырды, Карачты, Кыдырды улуу муундагылар бүгүн да Аке деп аздектешет. Акелер эл тагдырына күйүп бышып, токсон толгонуп, келечектин камын көргөн адамдык улуу сапаттардын ээси, калыс, адилет, чындыктан тайбаган кыраакы өзгөчө феномендүү элдин куту болушкан. Коомдо даанышмандыктын, акылмандыктын кепили болуп, карапайым эл катмары менен байланышта жалпы элдин ынтымагын көздөп, тышкары эл менен алака түзүүдө туура багыт беришкен, бийликке аралашып аброй күтүшкөн.

Ысыккөлдө дараметине карай Акелер шатысынын эң жогорку баскычында жети Аке айтылат.

Кийинки баскычтарда жарым Аке, айылдын Акелери бар.

Өспүрүм балдар

Өспүрүм балдар. Буларга 12 — 13 жаштан 16 — 18 жашка чейинки балдар кирет. Физиологиялык жактан бул курак жыныс бездеринин жетилүү мезгили болуп саналат. Жыныс бездеринин гормондору бүт организмге, анын ичинде вегетатив жана борбордук нерв системасына таасирин тийгизет.

Жыныстык жетилүү

Кыз балдардын жыныстык жетилүүсү болжол менен 12—14 жашта башталып, 16—18 жашында аяктайт; эркек балдарда 13 —15 жаштан 18—20 жашка чейин созулат. Жыныстык экинчи белгилер пайда болот: кыздардын эмчек беши чоңоёт, эркек балдардын үнү жооноёт, кыздардын этек кири келет (Этек кир), балдарда поллюция жана башкалар болот. Өспүрүм балдар тез чоңоюп, бою жылына 10 смге узарат, кыздар эркек балдарга караганда эрте өсөт. Өспүрүмдөрдүн адегенде колу-буту узарат, андан кийин денеси чоңоёт. Бет түзүлүшү өзгөрөт. Денесинин айрым бөлүктөрүнүн ашыкча өсүшүнөн баланын кыймылы убактылуу бузулат, ал олдоксон, эпсиз болот. 15 —16 жаштан тартып эби-сыны оңоло баштайт. Бул мезгилде баланын келбетине айрыкча көз салуу зарыл.

Өспүрүмдөрдүн өпкөсү

Көбүнчө партада туура эмес отуруудан анын омурткасы кыйшаюусу мүмкүн. Өспүрүм балдардын өпкөсүнүн чоңоюшу күчөйт. 10 жашынан тартып эркек балдар курсагы, кыздар көкүрөгү жана курсагы менен дем алат. Өспүрүм балдардын айрым органдарынын иштөө функциясы начарлашы мүмкүн. Көбүнчө жүрөгү чоңоюп, тыңшаганда бөтөнчө добуш угулат. Кээде артериялык кан басымы жогорулап (өспүрүм гипертониясы), жүрөгү, тамыры тез кагат (айрым учурда кан басымы төмөндөп, тамырдын кагуусу солгундайт), демигип, башынын маңдай жагы оорушу мүмкүн. Айрым өспүрүмдөрдүн (көбүнчө кыздардын) башы айланып, эсинен танышы ыктымал. Көпкө туруудан, кыймылсыз отуруудан башы айланып, жүрөгү, ичи, буту оорушу, эсинен танып, кусушу да мүмкүн. Өңү кубарып, колунун манжалары муздап, көгөрүп кетет. Бул учурда баланы дароо жаткыра койсо, абалы жакшырат. Мындай балдар терчил келип, кызыл дермографизм (терини тырмаганда кызыл из калат) байкалат. Вегетатив жана эндокрин системаларынын туруксуздугунан, ошондой эле психикалык күч келүүдөн баланын кыялы бат-бат өзгөрөт. Бара-бара бул абал өтүп кетет, бирок убагында врачка кайрылуу оң.

Күн тартиби

Өспүрүм балдардын күн тартибине өзгөчө көңүл бөлүү керек. Ал баланын нерв системасын ашыкча чарчап-чаалыгуудан сактайт. Өспүрүмдөрдүн күн тартибин сабактан тышкары спорт менен машыгууга, эс алууга убактысы жеткидей түзүү керек. Түнкү уйку 8—9 сааттан кем болбоо зарыл, өспүрүмдөргө телекөрсөткүчтү узак убакыт кароо, көп окуу зыян.

Өспүрүмдөрдүн гигиенасы

Өспүрүмдөр өздүк гигиенаны сактоого тийиш. Жыныстык жетилүү мезгилинде организмдин вегетативдик жана эндокриндик өзгөрүүсүнүн натыйжасында май беши күчөп иштеп, май жолдорунда безетки пайда болот, ал сезгенип, ириңдеп кетиши мүмкүн. Ошондуктан дайыма таза жуунуп жүрүү керек. Эгер бала терчил болсо түрдүү кургаткыч сепмелерди, дезодоранттарды пайдаланып, ич кийимин тез-тез алмаштырып турушу тийиш. Кыздар эртең менен, кечинде астын жууп, этек кири келгенде ысык суу менен жуунбай, душка же куюнуп киринүүсү зарыл. Этек кири келгенде агын сууга түшүү, көп басуу, чуркоо, секирүү жарабайт.

Тарбиялык саат

Сабактын темасы: Адепсиздиктин акыры – кылмыш, Кылмыштын акыры – жаза.

Сабактын максаты: А) Билим берүүчүлүк: Окуучулар адепсиздик, кылмыштуулук боюнча түшүнүк алышат.

Б) **Өнүктүрүүчүлүк:** Кылмыштуулуктун жана адепсиздиктин акыры жакшылыкка алып келбестигин билишет.

В) **Тардия берүүчүлүк:** Окуучулар бири-бирин уга билишет, ар дайым адептүү болууга аракеттенишет.

Сабактын тиби: Жаңы материалдар менен тааныштыруу

Сабактын усулу: Көрсөтмөлүү.

Сабактын жабдылышы: Батман, ноутбук, сүрөттөр, маркер, кылмыштуулук боюнча буклет, макал-лакаптар жазылган листтер

Сабактын жүрүшү:

1. Саламдашуу: Саламатсыздарбы урматтуу мектебизге келген коноктор, мугалимдер жана окуучулар. Бүгүн биздин коомдун алдында турган эң актуалдуу кыйынчылыктардын бири өспүрүмдүр арасындагы кылмыштуулук болуп жатат.

Өз кезегинде белгилей кетчү нерсе жалпы эле жашы жете элек учур б.а өспүрүм курак-инсандын татаал өсүү мезгили. Ушул учур өтө тез өткөнүнө карабастан ар бир инсан андан аркы тагдырын чечет. Себеби өспүрүм куракта мүнөздүн эң оор негизги өзгөрүүлөрү жүрүп, айланадагылардын коомдун таасири астында инсан катарында калыптанат.

Бүгүнкү күндө мына ушундай өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулукту баарыбыз үналгы, сыналгыдан көрүп, угуп гезит- журналдардан окуп, жада калса өзүбүз күбө болуп жатабыз. Кылмыштуулук ар түрдүү себептерден келип чыгат. Алгач адепсиздик менен кылмыштуулукту бири -биринен айырмалап, түшүнүп алсак класстер түзүлдү.

-Адепсиздик деген эмне?

Бул коомдогу адеп ахлак нормаларын бузуу.

-Кандай сапаттар кирет? Адепсиздик, калпычлык .ушактоо мазактоо,ыймансыздык оройлук, ач көздүк көрө албасттык.

-Кылмыштуулук деген эмне? Бирөөгө зыян келтирүү, Коомго туура эмес мамиледе болуу.

– Кандай сапаттар кирет?

Кылмыш

Урулук

Рекетчилик

Баңгилик

Араккечтик

Чыгуу себептери ?

Кылмыштуулук, бекерчилик, бээбаштык. Кароосуз калган балдардан, чыр – чатактуу үй-бүлөлөрдөн, интернет, убакытты туура эмес пайдалануудан.

Рэкетчилик- англис тилинен которгондо зордук- зомбулук деп айтылат. Видео тасмадан өспүрүмдөрүн кылмыштуулукка тартылганын көрөлү.

Талкуулоо

Статистикалык маалыматтар берилди.

5. Окуучулар ушул элерден талкууну токтотуп, келген коноктордон талкууну сурап көрөлү. Себеби алар да ушундай өспүрүм курактан өтүшкөн.

– Сиздин оюңуз боюнча балдарын кантип адептүүлүккө үйрөтүшкөн? (жомок, уламыш, каада- салт) (ата-эне)

Сиздин оюңуз боюнча азыркы жаштардын адепсиздиги эмнеден?

Адептүүлүккө балдарды мектеп тарбиялаш керекпи эле же ата- энеби?

Сапаттуу билим алуу кылмыштуулукту азайта алабы?

– Кылмыштуулукту кандай жол менен азайтса болот?